

N O S A R I A H
D E I G R A T I A
Hungaria, Bohemia, Dalmatia, Croatia
Austria, Dux Burgundia, Brabantia, Styria, Carinthia & Carniola; Comes Flandria
et Barri, Magna Dux Hebruria etc. MEMORIA commendamus tenore presentium
Quod in clementissimam, dignamque reflectionem sumentes, primum quidem civitate Profapat fidelis nos
nioris FRANCISCI ESZTERHAZY
Regibus Majestatis nostrae gloriosae Memoriae
utraque, ejus Republica, sacra quippe, et profana
nec quocumque antedicti Comitis
militi juniori FRANCISCO ESZTERHAZY

AZ ESTERHÁZYAK
FRAKNÓI IFJABB ÁGA

MLADŠIA
FRAKNOVSKÁ LÍNIA
ESTERHÁZYOVCOV

Az Esterházyak fraknói ifjabb ága Mladšia fraknovská línia Esterházyovcov

Összeállította / Zostavil:
Strešňák Gábor

© Szerzők / Autori:

Bartos György; PhDr. Michal Duchoň, PhD.; Mgr. Diana Duchoňová, PhD.; Dr. habil. Fazekas István, PhD.; Dr. Fülöp Éva Mária; PhDr. Peter Jurkovič; Dr. habil. Olga Khavanova, PhD.; PhDr. Eva Kowalská, DrSc.; Kövesdi Mónika; Mgr. Ingrid Kušniráková, PhD.; Laczlavik György, PhD; Nagy Andor; Nagy-Luttenberger István, PhD; Denis Pongrácz; Mgr. arch. Rastislav Petrovič; PhDr. Radoslav Ragač, PhD.; Szekér Barnabás; Mgr. Strešňák Gábor; Doc. Verók Attila, PhD; PhDr. Henrieta Žažová, PhD.

Recenzensek / Recenzenti:

PhDr. Novák Veronika, PhD.
Koltai András, PhD

Magyar fordítás / Maďarský preklad: Mgr. Korpás Árpád
Szlovák fordítás / Slovenský preklad: Mgr. Strešňák Gábor, Mgr. Varga Norbert
Angol fordítás / Anglický preklad: Mgr. Katalin Kádek, Mgr. Václav Kinga

Nyelvi szerkesztők / Jazykovi redaktori:

Mgr. Korpás Árpád – magyar változat / maďarská verzia
PhDr. Júlia Ragačová – szlovák változat / slovenská verzia

Borító és grafikai munkák / Obálka a grafické práce: Orflex.sk grafikai stúdió, Szenc / Grafické štúdio Orflex.sk, Senec
Nyomdai munkák / Tlač: Sinex Reklámügynökség, Szenc / Reklamná agentúra Sinex, Senec – www.sinex.sk

Első kiadás / Prvé vydanie

© Szenc város 2017
© Mesto Senec 2017

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky – program Kultúra národnostných menšín 2017.
Megjelent a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala – a Nemzetiségi kisebbségek kultúrája 2017 program – támogatásával.

ISBN 978-80-972927-7-5
EAN 9788097292775

TARTALOMJEGYZÉK

OBSAH

Előszó 8

Úvod 9

AZ ŐSÖK ÉS A KEZDETEK PREDKOVIA A POČIATKY

Diana Duchoňová | Az Esterházyak – út a magyar politika csúcsára12
Esterházyovci – cesta na výslnie uhorskej politiky13

EGY NEMZEDÉK, KÉT PORTRÉ JEDNA GENERÁCIA, DVA PORTRÉTY

Fazekas István | Magyarországi karrier Bécsben: Esterházy Ferenc (1715–1785),
a Magyar Udvari Kancellária kancellárjának pályája 42
Uhorská kariéra vo Viedni: pôsobenie kancelára Uhorskej
dvorskej kancelárie Františka Esterházyho (1715–1785) 43

Olga Khavanova | Gróf Esterházy Miklós szentpétervári nagykövet karrierje 60
Kariéra grófa Mikuláša Esterházyho, veľvyslanca v Petrohrade 61

URADALMAK, BIRTOKOK ÉS CÍMEK PANSTVÁ, MAJETKY A TITULY

Fülöp Éva Mária | Az Esterházy család ifjabb fraknói grófi ága dunántúli hitbizományai,
különös tekintettel a tatai ún. ősi hitbizomány történetére 78
Zadunajské fideikomiszne majetky mladšej fraknovskej grófskej línie
s osobitným zreteľom na dejiny tzv. avicitnej Taty 79

Strešňák Gábor | Osztályok és árendák. Az Esterházyak fraknói ifjabb ága egyes
tagjainak birtokérdekeltségei a 17–18. században 102
Deľby a árendy. Majetkové záujmy vybraných členov mladšej
fraknovskej línie Esterházyovcov v 17. a 18. storočí 103

Michal Duchoň | Cseklész – az Esterházyak rezidens mezővárosa a 18. században 126
Bernolákovo – esterházyovské rezidenčné mestečko v 18. storočí 127

Radoslav Ragač | Frendel István, a magyarországi selyemhernyó-tenyésztés úttörője –
élete és szenci tevékenysége 150
Štefan Frendel, priekopník uhorského hodvábnictva, jeho život
a pôsobenie v Senci 151

<i>Strešňák Gábor</i>	A semptei és cseklészi uradalom szociális intézményei: a szenci és a tallósi szegényház a 19. század feléig	160
	Sociálne zariadenia šintavského a čekliskeho panstva: chudobince v Senci a Tomášikove do polovice 19. storočia	161
<i>Denis Pongrácz</i>	Az Esterházy család tagjainak címei és tisztségei	180
	Tituly a funkcie príslušníkov rodu Esterházy	181

FŐÚRI REPREZENTÁCIÓ ÉS MECENATÚRA ARISTOKRATICKÁ REPREZENTÁCIA A MECENATÚRA

<i>Nagy-Luttenberger István</i>	A főúri reprezentáció egyes elemei a pápai Esterházy-kastélyban	192
	Prejavy aristokratickej reprezentácie v esterházyovskom kaštieli v Pápe	193
<i>Bartos György</i>	A pápai Esterházy-kastély kutatásának újabb eredményei	212
	Novšie výsledky výskumov esterházyovského kaštiela v Pápe	213
<i>Kövesdi Mónika</i>	Megbízók és megbízások. Művészek az Esterházy család körül	230
	Objednávatelia a vykonávatelia. Umelci okolo rodu Esterházy	231
<i>Rastislav Petrovič</i>	Galántai Esterházy-émlékek	250
	Pamiatky rodu Esterházy v Galante	251
<i>Peter Jurkovič</i>	A cseklészi kastély – jelen és jövő?	280
	Kaštieľ v Bernolákove – súčasnosť a budúcnosť?	281
<i>Denis Pongrácz</i>	A lovak és a hintók mint a magyarországi főúri reprezentáció specifikus típusa az Esterházyak példáján	290
	Kone a kočiare ako špecifický typ reprezentácie uhorskej aristokracie na príklade Esterházyovcov	291

DONÁTOROK NYOMÁBAN (INTÉZMÉNYEK ÉS ÖSSZEFÜGGÉSEK) PO STOPÁCH DONÁTOROV (INŠTITÚCIE A SÚVISLOSTI)

<i>Henrieta Žažová</i>	Az Esterházyak és a Nagyszombati Egyetem	312
	Esterházyovci a Trnavská univerzita	313

<i>Szekér Barnabás</i>	Kezdet és vég. Kiegészítés a Collegium Oeconomicum intézménytörténetéhez	334
	Začiatok a koniec. Dodatky k dejinám inštitúcie Collegium Oeconomicum	335
<i>Ingrid Kušniráková</i>	Az árva és elhagyott gyerekek intézeti ellátása Magyarországon a 18. század második felében. A tallósi – szenci – pozsonyi királyi árvaház	358
	Ústavná starostlivosť o osirelé a opustené deti v Uhorsku v druhej polovici 18. storočia. Kráľovský sirotinec v Tomášikove – Senci – Bratislave	359
<i>Eva Kowalská</i>	Az árvaházi iskola mint pedagógiai innovációs színtér	384
	Škola pri sirotinci – miesto pedagogických inovácií	385
<i>Verók Attila</i>	Eszterházy Károly és egri nyomdája	402
	Karol Eszterházy a jeho tlačiareň v Jágri	403
<i>Nagy Andor</i>	Eszterházy Károly és a 19. századi egri főpapok könyvkiadási tevékenysége	430
	Karol Eszterházy a vydavateľská činnosť jágerských prelátov v 19. storočí	431
<i>Radoslav Ragač</i>	Az Esterházyak cseklészi hitbizományi könyvtárának újonnan fellelt része	446
	Novonájdená časť esterházyovskej fideikomisnej knižnice v Bernolákove	447

FORRÁSOK ÉS KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK PRAMENE A MOŽNOSTI VÝSKUMOV

<i>Laczlavik György</i>	Az Esterházy család ifjabb frankói ágának levéltárai a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában	456
	Archívy mladšej frankovskej línie rodu Esterházy v Krajinskom archíve Maďarského národného archívu	457
Szakirodalmi, forrás- és képjegyzék / Pramene, odborná literatúra a zdroje obrázkov		485
Summaries in English		505
Melléklet / Príloha		521

ELŐSZÓ

Jelen kötetet többéves nemzetközi együttműködés eredményeként tarthatják kezükben az érdeklődők. Az Esterházy mágnáscsalád ifjabb fraknói ágáról szóló, munkaközösség alkotta monográfia két olyan nemzetközi, szlovák, magyar és orosz történészek részvételével zajlott konferencia anyagát tartalmazza, amelyeket – Szenc várossal együttműködve – a Szenci Városi Múzeum szervezett. Ezeknek a rendezvényeknek a vitathatatlan sikeréről tanúskodik, hogy a szakembereken kívül mindkettőn szép számmal jelentek meg más érdeklődők is, méghozzá nem csak a helyiek köréből.

A szlovák történészek érdeklődése szempontjából az Esterházy nemzetség hosszú időn keresztül mintha más jelentős mágnáscsaládok árnyékában maradt volna. Így volt ez az Esterházyak egyes képviselőinek kétségtelen történelmi jelentősége, számos politikai tette, adományozói és jótékonyági tevékenysége ellenére is. Az utóbbi időben azonban e vonatkozásban is változásoknak lehetünk tanúi. Mi több, egy-egy téma köré rendezett, monografikus feldolgozások is napvilágot látnak a család hatalmi szempontból jelentős egy-egy képviselője (például Esterházy Miklós nádor) környezetének hétköznapjairól, vagy éppen a nemzetség nőtagjainak szerepéről, sorsáról. A magyar történettudomány tán természetes módon is jóval nagyobb figyelmet szentelt az Esterházyaknak, ám e téren is új szemléletmódok figyelhetők meg, valamint az, hogy egyre intenzívebben használják az eddig még nem vizsgált vagy csak részben kutatott levéltári és más forrásokat. Kisebb „műhelyek” hosszú éveken át folyó kutatómunkája is kiadványokká érett; az Esterházy család állandó kedvelt témája több regionális közlemékezőti és gyűjteménykezelő intézménynek is (például a tatai Kuny Domokos Múzeumnak és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának).

Kiadványunk huszonhárom írást kínál hat tematikus egységbe rendezve. A dolgozatok innovatív módon vetnek fel a családdal – s azon belül konkrétan a tárgyalt ággal – kapcsolatos, eddig kevésbé ismert kérdéseket. Döntő többségük forráskutatáson alapuló tanulmány, így nemegyszer különböző, eddig kevésbé ismert vagy teljesen ismeretlen információkat is közölnek. A kötet minden bizonnyal nemcsak a közlemékezőti és gyűjteménykezelő intézmények számára lesz hasznos, hanem tágabb körben is.

A jelen formában készült, kétnyelvű kiadvány számos kérdést és problémát vetett fel, amelyekkel kapcsolatban kompromisszumos megoldás született. A kérdések egyike a családi vezetéknev írásos alakjára vonatkozott. Az esetek többségében tiszteletben tartottuk az Esterházy névalakot, amelyet állandósultan a 18. és főként a 19. századtól a jelenlegi nemzedékig használtak és használnak. Azokban az esetekben tettünk kivételt, amikor a hiteles források az Esterházy névalak tudatos és rendszeres használatára mutattak rá (például Esterházy Károly egri püspök nevével). Ilyen esetekben a feltüntetett névalakok egyenértékűeként bukkanhatnak fel.

Végezetül köszönettel tartozom mindenkinek – a szerzőknek, a nyelvi szerkesztőknek, a fordítóknak és a grafikusnak – a minőségi, rendkívül felelősségteljes és áldozatos munkáért. Köszönet illeti az egyes közgyűjteményeket, intézményeket, de a magángyűjtőket is, akiknek hála az olvasó a könyvet a képanyag gazdagsága és sokrétősége szempontjából is értékelheti.

A szerkesztő

Záujemcom sa dostáva do rúk knižná podoba vyústenia viacročnej medzinárodnej spolupráce. Jej výsledkom je kolektíva monografia venovaná mladšej fraknovskej línii magnátskeho rodu Esterházyovcov, ktorá je výstupom z dvojice medzinárodných vedeckých konferencií historikov so zastúpením zo Slovenska, Maďarska i Ruska. Tie v posledných rokoch úspešne zorganizovali s podporou Mesta Senec a viacerých partnerov Mestské múzeum v Senci. O ich nespornej úspešnosti svedčí aj opakovane bohatá účasť odborníkov, poslucháčov, záujemcov o dejiny, nielen z radov miestnych občanov.

Rod Esterházyovcov bol z hľadiska záujmu slovenských historikov dlhodobo akosi v tieni iných významných magnátskych rodov, ktoré pôsobili aj na území dnešného Slovenska. Dialo sa tak napriek nespornému historickému významu a početným politickým, donátorským, charitatívnym aktivitám jednotlivých predstaviteľov rodu. V posledných rokoch sme ale svedkami zmien aj v tejto oblasti. Vychádzajú dokonca tematicky poňaté monografické spracovania zamerané či už na každodenný život v prostredí mocensky významných členov rodu (napr. palatína Mikuláša Esterházyho), alebo na postavenie a osudy jej ženských predstaviteľov. Maďarská historiografia sa rodu azda prirodzene venovala viac. Aj tu sme však svedkami nových pohľadov a stále intenzívnejšieho využívania ešte neprebádaných, alebo len čiastočne prebádaných archívnych i iných prameňov. Do podoby knižných publikácií dozreli aj dlhoročné aktivity menších odborných „dielní“ a rod Esterházyovcov je stálou obľúbenou témou spracovania viacerých, aj regionálnych pamäťových inštitúcií (napr. Kuny Domokos Múzeum, Tata; Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára).

Prítomná publikácia ponúka 23 príspevkov zoradených do šiestich tematických celkov. Príspevky inovatívne otvárajú doposiaľ málo známe otázky z histórie rodu a konkrétne sledovanej jej línie. V drvivej väčšine vychádzajú z pramenných výskumov a tak neraz prinášajú doposiaľ málo známe, alebo úplne neznáme informácie rôzneho druhu. Publikácia bude iste využiteľná nielen v sieti pamäťových a fondových inštitúcií, ale nájde si záujemcov aj v širšom okruhu.

Spracovanie dvojazyčnej publikácie prítomnou formou nastolilo mnohé otázky a problémy, ktoré sa podarilo vyriešiť kompromisom. Jednou z otázok bolo aj zjednotenie písania podoby rodového priezviska pre účely tejto publikácie. Vo väčšine prípadov sme rešpektovali tvar Esterházy, ustálené používaný od 18. a najmä 19. storočia minulými a aj dnešnými generáciami rodu. Výnimku sme urobili v prípadoch, keď interpretácie hodnoverných prameňov poukázali na vedomé a pravidelné používanie tvaru Eszterházy (napr. v prípade jágerského biskupa Karola Eszterházyho). V takých prípadoch sa uvedené tvary môžu vyskytovať ako rovnocenné.

Na záver patrí moje poďakovanie všetkým: autorom, jazykovým redaktorom, prekladateľom i grafickej úprave za mimoriadne kvalitnú, zodpovednú i obetavú prácu. Poďakovanie patrí aj pamäťovým inštitúciám a súkromným zberateľom, vďaka ktorým môže túto publikáciu čitateľ oceniť aj z pohľadu rozsiahlosti a rozmanitosti jej obrazových príloh.

Zostavovateľ

...tam. Ioga, nec minus fidei, quam scientiam & d... Servitiorum. Studium benevolentiae, deinde Ipsi...
...matri, & Boni publici Promotionem Conatus, eximii Qualitates, & conspicuas Animi Dotes. Eidem Co...
...ca Officium Supremi Comitatus Mossoniis, nunc per mortem, & ex hac Vita decessum Spe...
...onko, ejusdem officii ultimi veri, ac legitimi Possessoris dare, & defacto vacans, simul cum consuetis ejusde...
& Inolumentis clementer dandum duximus, & conferenon. Ita tamen, ut Ipse Comes FRANCIS CUS
...tis servanda prestare, Judiciumq; & Justitiam citra Bonarum delectum omnibus ex aequo administra...
...oniensis in Juribus, & Libertatibus, Prerogativisq; ipsorum conservare debeat, ac teneatur; attendatq; & dili...
...stri Regi, de eodem Comitatu provenire debentes, Nobis ad idem Ararium nostrum fideliter admini...
...ab omnibus in eodem Comitatu existentibus observari fiat, Inimicis nostris resistere, & cum Amicis A...
...rimus praesentium per Vigorem. Quocirca Vobis Nobilibus nostris universis & singulis Reverendis Ho...
...idem, Egregius & Nobilibus, ac alterius cujusvis Status & Conditionis in dicto Comitatu Mossoniensi...
...imus & mandamus, quatenus praesatum Comitem FRANCISCUM ESZTERHAZY, pro vestro...
...habere, & recognoscere, debitumque Ei Honorem deferre, & Judicio & Judicatum Illius adflare, in omnibus de...
...e Supremi Comitatus tangenti Jurisdictioni Ipsius parere, & obtemperare modis omnibus debeatis, &
...hibenti restituti. DATAE in Regia, Arce nostra Mossoniensi, die vigesima tertia Mensis Septembris, An...

ISBN 978-80-972927-7-5

9 788097 292775 >